

Odkaz

1/2024

Čtvrtletník Oddělení dějin kultury antitotalitního zaměření

Milé čtenářky, milí čtenáři,

vstoupili jsme do druhého ročníku existence bulletinu Odkaz. Stejně jako v loňském roce i letos chceme každé číslo věnovat z největší části jednomu jubilantovi, jehož kulaté životní výročí si v době vydání čtvrtletníku připomínáme. Doplněním pak bude představení sbírkových předmětů našeho oddělení a informace o nejnovějším dění (nejen) v muzeu.

Letošní první číslo je věnováno „zvláštnímu cizinci“, který kus svého života zasvětil Československu a pomoci potřebným. Roger Scruton se do Prahy dostal poprvé v září 1979 a stalo se tak dílem náhody. Jak už to bývá, náhoda znamenala výrazný předěl v jeho životě. Rozhodl se pomáhat nejprve pražskému a posléze i brněnskému nezávislému intelektuálnímu i šířeji kulturnímu světu. V následujících článcích se dočtete, že sir Roger neoplýval jen teoretickými řečmi o pomoci, ale veškerou teorii převáděl hned, jakmile to bylo možné, do praxe. To je také důvod, proč zanechal v naší kulturní historii tak výraznou stopu. Díky jeho pomoci se dařilo systematicky předávat vědomosti v rámci bytových seminářů, seznamovat se s nezávislou filmovou tvorbou, technologicky posunout kupředu brněnský samizdat, budovat porevoluční vysoké školství (zejména na právnických fakultách). Při tom všem se Roger Scruton snažil porozumět Čechům, pro něž „ztratil srdce“, naučil se česky, ponořil se do studia české historie, hudby i literatury. Bez očekávání satisfakce. Nemyslel na sebe, ale na ty, kterým pomáhal. Až po sametové revoluci se Scrutonovi dostalo oficiálního ocenění. Tím posledním, nejvýznamnějším, pak bylo udělení čestného občanství města Brna in memoriam. Kéž je i toto číslo bulletinu Odkaz symbolickým poděkováním za vše, čím nás sir Roger obdaroval.

Petra Pichlová

Krátká vzpomínka na neuvěřitelné setkání

Stalo se na podzim 1979 a mělo tři části.

Část 1. Byt Julia Tomina

Tehdy zavítal do bytového semináře Julia Tomina druhý host z Velké Británie, filozof Roger Scruton. Jak sám přiznal, nechťelo se mu. Od malého hloučku posluchačů, zájemců o filozofii nejrůznějšího věku a profesí, toho mnoho nečekal. Ale Kathleen Wilkes naléhala. Byla první, kdo ze západních univerzit zareagoval na výzvu Julia Tomina k udržování dialogu s filozofy uvězněnými za železnou oponou a vyobcovanými z akademické půdy kvůli odsouzení ruské invaze v roce 1968. Myslím, že i na Rogera, jako tehdy na ni, hluboce zapůsobilo vnímání filozofie ne jako akademické disciplíny, ale bytostné potřeby svobodného myšlení, hledání pravdy, jako nástroje odolnosti tváří v tvář všudypřítomné lži a strachu z perzekuce prostupující veřejný prostor.

Část 2. Praha

Po večerní přednášce pověřil J. Tomin mě a Tomáše Lišku, abychom vzácného hosta nazítří odměnili prohlídkou Prahy, kterou navštívil poprvé. Námitka, že jsem děvče z venkova a často se v křivolakých uličkách dokážu ztratit, nebyla přijata. Naštěstí Tomáš byl Pražák, a tak jsem mohla spolu s Rogerem jen sdílet nadšení z krásy Prahy, kterou jako znalec architektury a autor knihy *Art and Architecture* uměl ocenit. A nejen to. Ukázalo se, že má rád i velikány naší hudby, Smetanu, Dvořáka a k mé velké radosti nejvíc Janáčka, z jehož kraje jsem pocházela. Když jsme se u Střeleckého ostrova loučili, zdálo se, že byl návštěvník spokojen. Dokonce poslal písemné poděkování a připojil v něm pro mě pozvání do Londýna. Živě si vzpomínám na vlnu obveselení, které to dobrosrdečné pozvání způsobilo mezi lidmi, kterým byly jejich pasy zabaveny, nebo jim bylo sděleno, že není v zájmu socialistického státu, aby se dostali do zahraničí.

Část 3. Londýn

Protože ale v pozvání stálo konkrétně mé jméno, zmínila jsem se o tom při návštěvě rodičů a ti mi nabídli svůj příslib valut nevyčerpaný tehdy na cestu do Jugoslávie. Pokus zažádat o libry místo dinárů nějakým nedopatřením severomorav-

ských „policejních orgánů“ vyšel. A tak v době, kdy mě v Praze kvůli seminářům nechala StB vyhodit z vysoké školy, mi na severní Moravě vydali povolení k odjezdu, tzv. doložku. Bez ní byl i pas bezcenný dokument.

V Londýně mě Roger pozval na večeři, kterou sám uvařil, a před odjezdem ještě na čaj. Tehdy se mě vážně zeptal, zda jsem neuvažovala o tom, že bych v Anglii zůstala. Po pravdě jsem odpověděla, že ne. I když města Oxford i Cambridge, která mi ukázala Kathleen Wilkes, na mě hluboce zapůsobila jako monumentální pilíře vzdělanosti a kultury. Ale ne, neuvažovala jsem o tom. Odpověděla jsem, že si myslím, že bych v Anglii byla jen dalším nešťastným exulantem tesknícím po domově, a že mám pocit, že můj život bude mít větší smysl, větší šanci něčemu dobrému přispět, když zůstanu doma. Že mi připadá důležité, co jsem našla v seminářích podzemní univerzity a že se mohu účastnit existence a přežití malých ostrůvků svobody, lidské důstojnosti a respektu.

Po návratu od něj přišel osobní dopis, následovala návštěva a počátek vztahu, který byl silný nejen pro nás oba, ale i pro tajnou policii, pro niž vytvořil dokonalé krytí jeho častých návštěv.

Během let 1980 a 1981 přijížděl Roger Scruton na pár dní každé dva až tři měsíce. Volný čas rád trávil procházkami po Praze a výlety vlakem do jejího okolí. Miloval moravské víno, zvěřinu, žervé a kubánské doutníky. Měl rád zvlněnou českou krajinu, protkanou vesnicemi a zdobenou kupolemi barokních kostelíků. S nostalgií si představoval, jak půvabný musel být její ráz, než se do ní zakously velké širé socialistické lány. Nejkrásnějším zážitkem pro něj byla návštěva Hukvald, Janáčkova rodiště. Tehdy jsme autem půjčeným od mých rodičů projeli celou Moravou až do Brna.

Byl velmi pozorný a snažil se pomáhat, jak mohl. Vozil knihy nejen mně a J. Tominovi. Brzy i dalším skupinám v Praze, a později také v Brně, kde rovněž přednášel. Když bylo třeba, pomáhala jsem mu s komunikací a tlumočením. Tehdy ještě češtinu neovládal. Byla jsem také kontaktní osobou pro další přednášející, které se jemu nebo Kathleen Wilkes podařilo přesvědčit, aby do Československa přijeli. Rozrůstající se počet přednášejících ze Západu ovšem brzy vyvolal ze strany StB pokus seminář J. Tomina rozpráshit. Nájezdy policejních vozů a naše zadržení v celách v Bartoloměj-

ské ulici na 48 hodin se opakovaly. Brutálně byla zbita při večerním návratu domů Zdena Tominová, tehdy mluvčí Charty 77. Rodina Tominových se rozhodla emigrovat do Velké Británie. Studenty z jeho kroužku i rozběhlou zahraniční spolupráci statečně přijal k těm svým nejprve Ivan Dejmál a později Ladislav Hejdánek.

Tehdy jsme se obávali, že kterákoliv z Rogerových návštěv může být tou poslední a znovu už ho do Československa nepustí. Jeho představa, že prodlouží obvyklý víkend a zabezpečí náš vztah i své příjezdy svatbou na radnici, se ukázala jako naivní. Režim po mně vyžadoval značný počet povolení od různých institucí. Pro mne byl každý návrat z letiště slzavě údolí a pro něj úleva, že vyvázl bez zatčení a že se zase snad bude moci vrátit.

Ve Velké Británii zatím získala ve veřejnosti činnost R. Scrutona a K. Wilkes respekt a ocenění. To, že akademičtí filozofové vystoupili ze svých knihoven a pozitivně působili na vzdělanost v socialistické zemi, přineslo pro nás nabídku stipendií. Studovat na oxfordskou univerzitu odešli Jan Bednář a Tomáš Liška. I mě tam přijali na obor němčina a filozofie.

Pak ale přišel ten nejtěžší úder ze strany StB. V září, když už jsem psala pro svou tutorku první esej o Rilkových *Duinských elegiích*, si mě předvolali a sdělili mi, že mi povolí studium, sňatek s cizincem a odjezd do Británie, ale budou požadovat mou spolupráci. Představa legálního výjezdu s možností navštěvovat stárnoucí rodiče se mi zhroutila jako domeček z karet. Odmítla jsem a řekla, že to raději zůstanu doma. Moji rodiče přišli už o syna odsouzeného za emigraci na dva roky do vězení a naděje, že ho ještě někdy znovu uvidí, se po deseti letech vytrácela.

Rozloučila jsem se s Rogerem stejnými slovy jako tehdy v Londýně. Myslela jsem si, že můžu být platnější ve své domovině, odkud tehdy odcházeli kvůli zvlí a šikaně StB mnozí vzácní a nenahraditelní lidé. Zůstávala po nich prázdná bolavá místa, jako v bytě Tominových, kam jsme jednou šli vyvednout pár zapomenutých věcí.

Moc jsem mu přála, aby měl rodinu, domov a zázemí. Doufala jsem, že svou Sophii najde brzy a že jako konzervativní filozof v době Margaret Thatcherové bude mít brzy úspěch a uznání. Naštěstí se to stalo. Jen mnohem, mnohem později, než jsem čekala.

Roger pokračoval ve své práci s úžasnou Barbarou Day hovořící plynule česky.

Já jsem měla také štěstí. Tehdy mě požádal Jan Payne, abych se stala jeho ženou, a já jsem věděla, že spolu život v tehdejší Československu zvládneme. Také jsme později až do sametové revoluce hostili v našem bytě jeden ze seminářů podzemní univerzity a podíleli se na potřebném rozvoji svobodného vzdělávání, ke kterému tolik přispěli Roger Scruton, Kathleen Wilkes a Nadace Jana Husa, kterou založili.

S Rogerem jsem se setkala ještě jednou, když mi v r. 2012 přišel dopis s žádostí o schůzku a odpuštění. Netušila jsem, čeho by se mělo týkat. Ukázalo se, že se i po těch letech trápil výčitkami, že mě nedokázal vysvobodit ze spárů režimu, a rozhodl se pro románové zpracování toho, co tady prožil. Hlavní postavy byly volně inspirovány jeho vzpomínkami. Gentlemansky mě proto požádal o svolení knihu *Zápisky z podzemí* vydat. S tím jsem samozřejmě souhlasila a ujistila ho, že mu nemám co odpouštět.

Bylo to neuvěřitelné setkání. Zvláštní tím, že po dlouhé době zůstalo přátelství a porozumění, a to i přes různé názory na EU. Ale snad se mi podařilo mu vysvětlit, proč tváří v tvář Rusku a Číně potřebujeme společně hájit kulturní prostor, který byl nám oběma tak drahý.

Lenka Payne

Roger Scruton (foto Petr Baran)

Jedna z prvních přednášek Charlese Taylora se na začátku června 1979 odehrála v plenéru, v lomu nedaleko Karlštejna. Mezi naslouchajícími studenty nechyběla Lenka Dvořáková (uprostřed)

Lenka Payne (1958) se narodila v Ostravě, vyrostla v Havířově a gymnázium studovala v Orlové. Ze studia Fakulty stavební ČVUT byla roku 1979 kvůli organizaci bytových seminářů i účasti na nich vyloučena. Později vystudovala Evangelickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Do roku 2021 působila jako nemocniční kaplanka na Bulovce a v Hospici Štrasburk v Praze Bohnicích, v současnosti je nemocniční duchovní ve Fakultní nemocnici Motol.

Jsem svědkem té chvíle

Roger Scruton objevil Brno v roce 1981. Jsem svědkem té chvíle. Ale nejenom svědkem. Následujících devět let jsme velmi těsně spolupracovali ve prospěch nezávislé kultury v Brně.

Jak k tomu došlo?

V prosinci 1976 jsem se vrátil z pětiletého vězení. Podepsal jsem Chartu 77 a založil se svou budoucí manželkou samizdatové vydavatelství. V roce 1979 se v Praze uskutečnily první semináře s britskými akademiky v soukromých bytech. O rok později se Roger Scruton stal jedním ze zakladatelů britské Husovy vzdělávací nadace. Po ní následovala francouzská nadace a další.

Komunistický stát se ovšem z principu cítil ohrožen jakoukoliv organizovanou činností mimo své povolení. Z jeho hlediska výklad Platona v soukromém bytě nebyl ničím jiným než nepovoleným shromážděním, které bylo třeba policejní razií rozehnat.

Při prvním setkání mi Scruton nabízel přednášky zahraničních akademiků v Brně. Já žádal nejprve utajování všech vztahů jako jednoduchý prostředek, jak zajistit co nejdelší trvání aktivit.

Při dalších setkáních jsem navrhl semináře bez účasti brněnských chartistů, kteří by přitahovali pozornost StB. Akademici měli přijíždět jako turisté, se zákazem uvádět, kdo je posílá. Pak jsem Scrutonovi navrhl hostitele. Nehledal jsem někoho na jeden či dva semináře, nýbrž rodiny, které by proměnily své životy na mnoho let. To nabídl Petr Oslzlý, dramaturg Divadla Husa na provázku a budoucí rektor Janáčkovy akademie múzických umění, a Milan Jelínek, jazykovědec a budoucí rektor Masarykovy univerzity. První pro Brity, druhý pro Francouze.

V seminářích, kterým poskytli své byty, se jim podařilo vytvořit atmosféru intelektuálního dobrodružství místo obav z policie. Později se semináře konaly i u jejich přátel — rodiny Pospíšilových a Blažkových. Miroslav Pospíšil, tlumočnick britských seminářů, vodil hosty i do Anglického klubu, kde vystupovali jako rodilí mluvčí a oslovovali stovku posluchačů. Petr Oslzlý zase zval hosty do divadla a za nekonformními výtvarnými umělci či hudebníky.

Brněnskou síť navštívilo od roku 1984 do konce roku 1989 víc než 50 hostů z Británie, Francie a Německa.

Za zmínku určitě stojí, že semináře navštěvovali i zakázaný básník Jan Skácel, budoucí rektor Slezské univerzity v Opavě Martin Černohorský nebo budoucí rektor Masarykovy univerzity Petr Fiala.

Ale v Brně nemělo jít jen o semináře pro nekonformní občany.

Druhá idea spočívala ve využití technologického předstihu Západu pro rozvoj nezávislé kultury.

Žádal jsem audiokazety pro šíření hudby zakázaných skupin či přednášek o české literatuře od tehdy zakázaného autora Milana Uhdeho.

Žádal jsem videorekordéry pro vznik bytových kin promítající západní filmy.

Žádal jsem počítače a tiskárny pro samizdatové dílny.

Žádal jsem videokameru pro záznamy neoficiálních výstav brněnských umělců a pro necenzurované dokumenty, které natáčel kameraman Aleš Záboj.

Vše jsme do Brna s podporou Rogera Scrutona dostali.

Pro počítače chyběl textový editor s českou diakritikou. Zahraničním expertům se nedařilo jej vyvinout. Věděl jsem, že na britské semináře chodí člověk z Ústavu výpočetní techniky. Oslovil jsem jej. Jiří Zlatuška, budoucí rektor Masarykovy univerzity, připravil editor použitelný i pro Polsko a Maďarsko.

Britské počítače a editor s českou diakritikou změnil samizdat v Československu.

Edice Prameny překládala a vydávala společenskovědní práce nemarxistické orientace. Její první tituly byly psány na psacím stroji, s kopíráky a na průklepovém papíře. Vydání překladů Karla Poppera a Raymonda Arona už vypadalo zcela jinak.

Scrutonův *Politologický slovník* přeložený Petrem Pithartem byl dokonce připraven i pro tisk ve sloupcích, i v sazbě na laserové tiskárně.

Připomeňme si, že se jedná o konec osmdesátých let, kdy většina československých občanů osobní počítač neviděla ani na obrázku.

Technologie byly v popředí i u domácích kin. Zdaleka nešlo jen o promítání filmů jako *Doktor Živago* nebo *Jesus*

Christ Superstar. Vznikaly dabovací dílny. Hledaly se cesty, jak užít počítače k titulovaným verzím filmů. Pak by mohly být rozšiřovány stejně jako knižní samizdat.

Kontrast technické zaostalosti komunistického Československa a technického pokroku brněnské nekonformní zóny měl legrační dohru. Když jsem se v únoru 1990 ptal ve velké pražské státní tiskárně, zda umí tisknout knihy z počítačových disket, dostal jsem odpověď: „Ne, pane, to neumíme.“ Netušil jsem, že jsme se dostali až tak daleko.

Jiří Müller

Schůze Vzdělávací nadace Jana Husa. Zleva: Petr Zeman, Barbara Day, Jiří Müller, Vladimír Jochmann, Roger Scruton a Ján Čarnogurský

Jiří Müller (1943) patřil během svých vysokoškolských studií společně s Lubomírem Holečkem k předním vůdcům studentského opozičního hnutí. Z vysoké školy byl dvakrát vyloučen, odpromovat mohl až v roce 1990. V letech 1971—1976 byl vězněn pro podvracení republiky. Bezprostředně po návratu z vězení podepsal jako vůbec první brněnský signatář Prohlášení Charty 77. Společně se svojí budoucí ženou Bronislavou se začal věnovat samizdatové činnosti. V roce 1981 začal spolupracovat s Rogerem Scrutonem. S jeho pomocí organizoval v Brně utajené bytové semináře. Po roce 1989 se angažoval v rámci Občanského fóra, byl ředitelem Úřadu pro ochranu ústavy a demokracie, poslancem. Později se věnoval aktivitám v rámci neziskových organizací (člen správních rad Nadace Charty 77, Vzdělávací nadace Jana Husa, SOS dětských vesniček, Masarykovy univerzity a Nadace ADRA). Pro Vzdělávací nadaci Jana Husa pracuje dodnes.

Vzpomínky na Rogera Scrutona

Napsal i vyslovil jsem již víckrát, že možnost organizovat v našem bytě podzemní univerzitní semináře byla pro mě životním darem. Nemohl bych však takto být Jiřím Müllerem obdarován, nebýt jeho kontaktů s Rogerem Scrutonem a nebýt Scrutonovy potřeby pomáhat svobodnému myšlení v „normalizovaném“ Československu. Podrobně jsem popsal naše první setkání před třemi lety v revui *Kontexty*. Odehrálo se v květnu 1985 v Londýně, další — Rogerovi odmítaly totalitní úřady dát vízum, mně odebraly pas — až po sametové revoluci. Setkávali jsme se pak častěji a vždy to bylo inspirativní, poněvadž Roger měl dar jasně — i provokativně — formulovat myšlenky. V Británii bylo ovšem v uměleckém prostředí jeho myšlení provokativní jinak než u nás, na což bych rád vzpomněl v následujících řádcích.

V rámci programu Evropského města kultury se v Glasgow na počátku prosince 1990 odehrála umělecká konference *New Beginnings*. Byl jsem na ni pozván do hlavního panelu. Účastníky byla asi tak stovka radikálních britských umělců a kulturních aktivistů. Do Glasgow jsem letěl s přestupem v Londýně a Roger Scruton mě pozval, abych cestou tam byl na půl dne hostem u něj doma. Přiletěl jsem odpoledne tak, že jsem ještě v Notting Hill, kde tehdy Roger bydlel, stihl pozoruhodné představení *Figarův rozvod* od Ödöna von Horvátha v alternativním Gate Theatre. Nejen, že pak se mnou před večerí — které se zúčastnila také Barbara Day a Jessica Gwynne — o této inscenaci a divadle se zájmem podrobně diskutoval, ale po večerí mi pak dlouho do noci na piano, které bylo středobodem jeho pracovny, přehrával melodie opery, kterou v té době skládal. Byl to pro mě nezapomenutelný večer, jehož hlavním tématem nebyla politika, jak by se v té době dalo čekat, ale umění.

Druhý den na konferenci s úmyslem otevřít ji aktuálně promluvou o tom, jak umění propojuje i lidi odlišné politické orientace — bylo mi jasné, že většina lidí v auditoriu je orientována levicově — jsem svoje vystoupení zahájil slovy: „Last evening, my friend Roger Scruton...“. Dál jsem se nedostal, protože nastal neuvěřitelný mumraj. Lidé v hledišti křičeli, že Scruton je nepřítel a pomocník Thatcherové, rozezleně gestikulovali a chvíli se zdálo, že mě budou snad inzultovat. Předsedající to nakonec zvládl a já mohl dokončit svůj příspěvek

o dřívější i současné situaci české kultury u nás, i o tom, jak Roger Scruton spolu s Jan Hus Educational Foundation pomáhal svobodnému vzdělávání u nás, ale i našim nezávislým uměleckým aktivitám. Téma Scruton pak dominovalo nejen následující diskuzi, ale během následujících tří dnů i všem mým dalším přátelským debatám s britskými kolegy, jejichž umělecké směřování mi bylo blízké, s jejichž levicově orientovaným, na marxismus navazujícím myšlením jsem však nesusouzněl.

Tento zážitek z Glasgow se mi vybavil o třináct let později 14. května 2004, kdy měl Roger Scruton v Brně přednášku před několika sty nadšených posluchačů v aule Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, a vybavuje se mi i v současnosti, především když se pravidelně se zaujetím vracím k překladu jeho vysoce fundované knihy *Pošetilci, šarlatáni a buřiči / Myslitelé nové levice*.

Petr Oslzlý

Petr Oslzlý v rozhovoru s Rogerem Scrutonem v době letního pobytu v Anglii, 1992

Petr Oslzlý (1945), z kádrových důvodů nuceně vystudovaný strojař, zasvětil svůj život divadlu — působí jako dramaturg, scenárista a herec spjatý zejména s Divadlem Husa na provázku. V druhé polovině 80. let byla domácnost manželů Evy a Petra Oslzlých místem konání bytových seminářů s britskými přednášejícími. V roce 1989 se stal zakládajícím členem Občanského fóra, v následujících letech působil jako asistent a poradce (pro kulturní otázky) prezidenta Václava Havla. V letech 2018 až 2022 působil ve funkci rektora Janáčkovy akademie múzických umění.

Moje spolupráce s Rogerem Scrutonem

Bylo mi velkou ctí i radostí pracovat s Rogerem Scrutonem v často vypjatých situacích během pěti roků, které předcházely sametové revoluci v Československu na konci roku 1989, a pak dalších deset let v období obnovy demokracie.

Kde začít se vzpomínkou na naši vzájemnou spolupráci? Roger byl iniciátorem tolika aktivit — pokud něco, co považoval za potřebné, neexistovalo (časopis, organizace), vymyslel to. (Platilo to i naopak, pokud měl pocit, že už něco není potřeba, ukončil to.) Naše první společné setkání se odehrálo v červnu 1985, kdy jsem se poprvé zúčastnila schůze správní rady Jan Hus Educational Foundation. Ten den jsem se ocitla mezi lidmi, které jsem chtěla vždy potkat, a byla jsem nadšená prací, kterou dělali. A to jsem ještě netušila, že se jednalo o první setkání nadace ode dne, kdy byl Roger vyhnán z Československa. Když pak na schůzi vylíčil okolnosti svého předchozího setkání v Brně s Jiřím a Broňou Müllerovými, přerušení schůzky uniformovanou policií, jejich honičku s policií zpět k Müllerovým domů, zadržení, výslech a vyhoštění, uvědomila jsem si, že se pomoci nesvobodným československým intelektuálům chci věnovat za každou cenu.

Až po letech jsem se z Archivu bezpečnostních složek dozvěděla, že ani po Rogerově vyhoštění z Československa se o něj komunistické úřady nepřestaly zajímat. Tajná policie ho sledovala i v Londýně v jeho bytě v Notting Hill Gate. Mezitím jim chyba v administrativním postupu jednoho ze sponzorů nadace umožnila přístup k Rogerovým dopisům tomuto dárci. Naštěstí si byl tohoto rizika vždy vědom a dával si pozor na to, co píše, a to i do Ameriky.

Mým pracovištěm pro JHEF byla zpočátku Rogerova kancelář v Birkbeck College Londýnské univerzity — malá místnost v horním patře georgiánského řadového domu. Prvním úkolem, který mi dal, bylo projít a pročíst všechny jeho dokumenty o činnosti JHEF za posledních pět let. Při té příležitosti jsem zjistila, že jeho způsob archivace je nesmírně efektivní. Každý dokument, který Roger obdržel a týkal se JHEF, děroval a vložil do svorek papírové složky. Když byla jedna složka plná, založil další.

Jeho způsob delegování byl podobně jednoduchý. Společně jsme seděli nad hromadou korespondence. Roger bral dopis po dopise a rozvažoval, kam jej zařadit, a to až do té

chvíle, dokud nebylo vše roztríděné. Dělal to s takovým humorem a představivostí, že jsem se cítila mnohem spíš povzbuzená než zahlcená. Tímto způsobem jsem se dozvěděla mnoho nejen o práci, kterou jsme dělali, ale i o tom, proč jsme ji dělali. Jednou z priorit, kterou si budu navždy pamatovat, bylo, že bychom měli svým kolegům poskytovat spíše to, co chtějí, než to, co si myslíme, že by měli mít. A přestože Roger až úzkostlivě dodržoval pravidla bezpečnosti, jeho přístup k byrokracii byl svým způsobem vtipný: „Charitativní komisaři potřebují znát jména, adresy, telefonní čísla a data narození všech členů naší správní rady. Nepotřebují znát naše pohlaví, etnický původ, oblíbenou popovou skupinu či vztah k princezně Dianě, takže se považujte za šťastlivce a pošlete tyto informace co nejdříve, prosím.“ Napsal v 90. letech členům správní rady.

Ke svým přátelům byl loajální a velkorysý, podporoval je v těžkých chvílích. Vzpomínám si, že když jednomu kolegovi diagnostikovali AIDS, Roger mu okamžitě nabídl k užívání svůj vlastní byt v centru Londýna, aby měl blízko k nejlepší lékařské péči. Jeho velkorysost jsem zažila i já sama — když mu bylo přiznáno odškodné v případě pomluvy v novinách *The Observer*, rozdělil částku mezi své přátele a kolegy včetně mne, ačkoli se to odehrálo ještě předtím, než jsme se poznali. Byl velmi vstřícný; v jeho bytě jsem potkala řadu pozoruhodných lidí, které bych jinde nepotkala. Když se přestěhoval na venkov, myslela jsem si, že mu bude chybět centrum dění v Londýně. Až v průběhu dalších let jsem si uvědomila, že centrum skutečného dění vytvářel on sám.

Dokázal být i lehkovážný, ale nikdy přitom neztrácel ze zřetele, o co nadace usiluje a proč je její činnost důležitá. Nikdy se nenechal strhnout falešnou rétorikou a nikdy nebyl příliš sebestředný na to, aby se nechopil i těch nejpodřadnějších úkolů. Občas teď narazím na nějaký jeho dopis nebo e-mail a vidím, jak vážně bral mé otázky, i když na ně odpovídal s vtipem.

Tyto výměny názorů mi teď strašně chybí.

Barbara Day

Barbara Day obdržela od prezidenta republiky Václava Havla státní vyznamenání České republiky, Oxford, říjen 1998

Barbara Day (1944) je původem britská divadelní historička, překladatelka, spisovatelka a pedagožka, která od roku 1989 žije trvale v Praze. Vystudovala divadelní vědu na univerzitě v Manchesteru, v 60. letech 20. století začala zkoumat české divadlo. V roce 1985 uspořádala v Bristolu festival české kultury s názvem Czechfest. Díky zájmu o české divadlo se seznámila s Petrem Oslzlým, který ji roku 1985 doporučil Jessice Gwynne jako tajemnici Jan Hus Educational Foundation. Organizačně zajišťovala průběh bytových seminářů v Praze i Brně. Je nositelkou Řádu britského impéria třídy „člen“, vyznamenání obdržela také od prezidenta Václava Havla. V lednu 2023 ji Ústav pro studium totalitních režimů vyznamenal Cenou za mimořádný přínos k reflexi novodobých dějin.

Kulturní mise Rogera Scrutona

Po celou dobu, co jsem Rogera Scrutona znal, mě nepřestala udivovat jeho schopnost velmi rychle proniknout k jádru jakéhokoli problému, jenž jej zaujal, prostudovat jej potom důkladně a ze všech úhlů, zmocnit se ho — a nakonec, a to je snad nejzáslužnější — energicky jednat. Tak tomu bylo i v případě bytových seminářů v Československu.

Osobně jsem se s Rogerem Scrutonem seznámil na samém konci osmdesátých let a po změně režimu jsme začali intenzívně spolupracovat. O Vánocích roku 1989 naši britští přátelé slavili a domnívali se, že cíle jejich snažení bylo dosaženo a jejich práce končí. My jsme naopak nesouhlasili, chtěli jsme totiž v nové situaci využít přednášejících z bytových seminářů pro pomoc našim univerzitním pracovištím při obnově a reformě jejich humanitních a společenskovedních oborů.

Rogerova reakce na náš požadavek, aby nadace pokračovala v práci, byla rychlá a energická — jako vždy. Už v lednu 1990 byl v Brně a přednášel akademické obci na filozofické fakultě, což by se dalo očekávat, ale přednášku proslovil také před shromážděním soudců na Krajském soudu, což bylo naprosto výjimečné (a pravděpodobně pro většinu přítomných soudců šokující). Abychom mohli v nových podmínkách spolupracovat a organizovat nový, vyšší objem práce, založili jsme Československou vzdělávací nadaci Jana Husa se sídlem v Brně. Jako člověk, na něhož padla tíha jejího řízení, jsem měl nedocenitelnou oporu ve dvou lidech, v Barbaře Day, ředitelce britské nadace, a v Rogeru Scrutonovi. Roger, který byl v té době profesorem estetiky na Birkbeck College, si vzal sabatiku a jeden celý rok věnoval práci pro Československo. Kromě organizační práce a ohromného množství času a energie věnovaného získávání finančních prostředků i odborníků pro pomoc našim pracovištím byl Roger především mým, a naším, rádcem a mentorem při vytváření našeho programu podpory vyššího vzdělávání.

Společně jsme vedli dlouhé debaty o tom, jak uchovat vedle vysokých škol, jež představovaly přípravu pro povolání studentů, také tradiční univerzitní vzdělávání, oddané výchově skutečných vzdělavců, vzdělané elity. Jak takové vzdělávání zachovat a jak k němu mladé lidi vést, chtěl jsem vědět. Pokračovat v bytovém semináři, zněla překvapivá od-

pověď Rogera Scrutona. Nebo jej rozvinout a přeměnit v malou soukromou univerzitu. Ten seminář byla přece univerzita v malém. Vzdělávání v humanitních oborech nepotřebuje nutně budovy, posluchárny, studovny, technické zázemí, obrovské knihovny a štědrý přísun státních peněz. Stačí oddaní učitelé a studenti dychtící po poznání, pár desítek knih, které obstály v testu času, a příjemné místo, kde vás nikdo nebude vyrušovat. A možná sklenka vína k tomu. Když odeznělo mé překvapení, uvědomil jsem si, že má Roger asi pravdu. Vždyť jsem to sám zažil! Mé studium filologie na Univerzitě J. E. Purkyně před lety bylo — přinejlepším — přípravou na povolání. Teprve v našem bytovém semináři, při všech jeho omezeních a nedokonalostech, daných obtížnými podmínkami, mě potkalo to velké životní štěstí, že jsem přičichl ke vzdělání. Zažil jsem, jak postupem času z nás účastníků vzniklo bratrstvo, collegium, společenství, ve kterém — společně a vzájemně a s pomocí učitelů ze zahraničí — jsme studovali a zkoumali filozofii, politiku, etiku, sociologii, estetiku, teologii, historii, antropologii, ekologii, ale také literaturu, hudbu, výtvarné umění, architekturu, divadlo... zcela v souladu s přesvědčením, které prostupuje veškeré dílo Rogera Scrutona, a to že poznání nám zprostředkovává nejen věda, filozofie a teologie, ale také kultura a umění.

Rogera jsem musel zklamat. Soukromý institut jsme nezažili — především proto, že náš seminář se velmi rychle rozešel. Jeho členové se vrátili na univerzity, do povolání, která byli předtím nuceni opustit, nebo nastoupili do nových funkcí a postavení. A tak se Husova nadace pustila „jen“ do deseti-letého programu podpory inovace a reformy na stávajících univerzitních pracovištích.

Miroslav Pospíšil

Roger Scruton a Miroslav Pospíšil, 1990

Miroslav Pospíšil (1951) vystudoval anglistiku a germanistiku na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (dnes Masarykovy univerzity) v Brně. Krátce na fakultě působil, pak odešel vyučovat angličtinu do Státní jazykové školy. Byl dvorním tlumočnickem bytových seminářů s britskými přednášejícími. Na konci 80. let se na fakultu vrátil. Stal se členem stávkového výboru filozofické fakulty a následně brněnského Občanského fóra. V letech 1989—1991 zastával funkci proděkana filozofické fakulty. Stal se spoluzakladatelem a prvním ředitelem Vzdělávací nadace Jana Husa. Patří mezi přední odborníky v oblasti neziskového sektoru.

K nedožitým osmdesátým narozeninám Rogera Scrutona

Na cestě do historického městečka Malmesbury, kousek od místa, kde se v pravém úhlu protínají silnice Park's Lane a Noah's Ark, se nachází skromná farnost Gardston. Krátce po poledni začne slunce zpoza kostelní věže pomalu ozařovat náhrobek sira Rogera Scrutona, který je na místním malém hřbitově pochován. Hřbitov je příhodně asi padesát minut cesty pěšky od Scrutonova domova, farmy Sundeley Hill, kde až do své smrti žil se svojí ženou Sophie, dcerou Lucy a synem Samem. Britský filozof by letos oslavil osmdesáté narozeniny.

O Scrutonovi se dnes mluví převážně jako o filozofovi, spisovateli a politickém mysliteli. Kdokoliv se ale podívá na jeho život pod lupou, ihned si všimne několika zvláštností. Za prvé, život britského filozofa byl v porovnání s většinou ostatních současných myslitelů podstatně rozmanitější. Za druhé, Scrutonovy aktivity nekončily jen zformováním myšlenky, ale téměř vždy je překlápěl do praxe. Výsledkem jeho zájmu o muzikologii bylo napsání tří oper. Výsledkem jeho zájmu o krásu v architektuře byla rozsáhlá popularizační činnost pro BBC a práce ve vládní architektonické komisi, která přinesla konkrétní legislativní návrhy. Výsledkem jeho zájmu o ochranu přírodního prostředí bylo zakoupení a opečovávání již zmíněné farmy, která mu posledních zhruba třicet let života byla domovem.

A jinak to nebylo ani s jeho odporem vůči totalitním režimům, které potlačují všechny myslitelné osobní svobody a drží občany v permanentním strachu. Výsledkem Scrutonova boje bylo vybudování Vzdělávací nadace Jana Husa, organizace, která od roku 1980 až do pádu komunistického režimu poskytovala mladým studentům přístup ke vzdělání a kultuře, v čemž jim režim bránil. Ve svobodných 90. letech pak Scruton nejenom prostřednictvím této organizace výrazně přispěl k rekonstrukci a reorganizaci českého vysokého vzdělávání v oblasti humanitních věd.

Právě těmito jeho aktivitami během 80. let v Československu se momentálně zabývám v rámci doktorského výzkumu. Minulý rok jsem měl několikrát příležitost bádát v jeho osobním archivu. Nejednou jsem se při procházení dokumentů musel zastavit, abych se zamyslel a uvědomil si, že Roger Scruton už není mezi námi. Neboť pro mě je i dnes stále živý. Žije ve svých knihách. Žije skrze několik generací svých

studentů, kterým v kritickém období poskytl s pomocí celé řady dalších odvážných lidí možnost se vzdělávat.

Roger Scruton nás i dnes může nadále inspirovat svojí neustálou zvědavostí, touhou po poznání a láskou k diskuzi. Čest jeho památce.

Martin Fiala

(Foto Martin Fiala)

Martin Fiala (1993) se v rámci svého doktorského studia na Katedře historie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity věnuje výzkumu života a díla sira Rogera Scrutona se speciálním zaměřením na jeho působení v normalizačním Československu.

Jiří Gruša a Moravské zemské muzeum

Dům Jiřího Gruši na Hudcově ulici v Brně nese jméno výrazné osobnosti českého kulturního a politického života. Jiří Gruša (10. listopadu 1938 Pardubice — 28. října 2011 Bad Oeynhausenu), básník, spisovatel, překladatel a diplomat, se osobně rozhodl věnovat své materiály Moravskému zemskému muzeu v Brně, přestože se jeho životní příběh odehrával spíše v kulisách jiných měst, především Pardubic, Prahy, Bonnu a Vídně. S brněnskou kulturní scénou však udržoval vzájemné kontakty a jako velvyslanec se zasadil o navázání bližších vztahů nejdříve mezi Brnem a Bonnem, posléze mezi Jihomoravským krajem a Dolním Rakouskem. Za tyto zásluhy obdržel v roce 2011 in memoriam Cenu města Brna za mezinárodní spolupráci.

Jiří Gruša vystudoval obor filozofie — historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Působil jako redaktor literárních časopisů (např. *Tvář*, *Sešity*, *Nové knihy*, *Zítřek*), kde publikoval svá díla provokující tehdejší cenzuru. Jeho román *Dotazník aneb modlitba za jedno město a přítele* vyšel v samizdatové edici Petlice roku 1976 a 30. května 1978 se stal pro veřejnost záminkou pro zatčení autora. Byl propuštěn 31. července 1978.

Roku 1980 odjel Gruša na pozvání MacDowell Colony ve státě New Hampshire v USA na roční pobyt, v jehož průběhu byl zbaven československého státního občanství. Následně se usadil v Bonnu, kde v letech 1983—1989 působil především jako spisovatel.

Po sametové revoluci byl prezidentem republiky Václavem Havlem jmenován velvyslancem ve Spolkové republice Německo, v těchto službách pak pracoval až do června 1997. V letech 1998—2004 se stal opět velvyslancem, tentokrát v Rakousku. Jako prezident Mezinárodního PEN klubu získal Jiří Gruša mnohá ocenění, roku 2006 obdržel čestný doktorát od European University, o rok později se stal řádným členem European Academy of Science. Ředitelem vídeňské Diplomatické akademie byl jmenován v roce 2005. V obou funkcích setrval do roku 2009, kdy se vrátil k literární tvorbě.

Jiří Gruša po sobě zanechal rozsáhlou knihovnu, množství rukopisů a dalších materiálů literárního i diplomatického rázu, soubory fotografií, přijaté i odeslané korespondence a také video a audionahrávky.

Jiří Gruša při práci (foto Ivan Kyncl)

Jiří Gruša před Velvyslanectvím České a Slovenské Federativní republiky (foto Hans Windeck, Photoagentur)

Novinky na webu

S postupným nárůstem obsahu našeho sbírkového fondu se na webových stránkách rozšiřuje i zveřejněný seznam osobností, jejichž materiály (pracovní i osobní povahy) jsou u nás v oddělení ODKAZ uloženy. Aktuálně byly zveřejněny také další medailony (včetně fotografických ukázek ze sbírek), tentokrát Michaela Dusa, Boženy Komárkové, Mileny Šimsovové a Jana Trefulky. V rubrice *Ze života oddělení* jsme vzpomínali na překladatele a tlumočníka Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze Joachima Brusse, jehož část pozůstalosti získalo Moravské zemské muzeum v loňském roce. Bruss byl mj. blízkým spolupracovníkem Jiřího Gruši. Díky tomu obě tyto pozůstalosti přináší množství vzájemně se doplňujících textů a dokumentů.

Nedílnou součástí práce muzejních kurátorů je i publikační činnost, a protože její rozsah v průběhu času narůstá, soustředili jsme pro lepší přehlednost odkazy na jednotlivé články, vydané výstavní katalogy a knihy na jednom místě. Chronologicky seřazené je naleznete v záložce *Publikace*, která na stránkách nově přibyla.

-rdh-

For our English Speaking Friends

The first issue of the quarterly magazine Odkaz in 2024 is dedicated to the memory of the British philosopher, aesthetician, writer, composer of opera and Conservative Roger Scruton. He would have turned eighty in early February, and in January we marked the sad fourth anniversary of his death. In their articles, the theatre scholar Barbara Day and the actor and the dramaturge Petr Oslzly remember him and working with him. Martin Fiala, who is working on his dissertation on the life and work of Roger Scruton, also dedicated an article to him. Lenka Payne, who was at the very beginning of Roger Scruton's cooperation with Czechoslovakia, contributed her memories to the next article. Jiří Müller in his article focuses on Roger Scruton's contribution to the technological development in the cultural world of Brno. And Miroslav Pospíšil recalls Roger Scruton's help in building post-revolutionary higher education and the establishment of the Czechoslovak Jan Hus Educational Foundation in Brno. In a separate article we will present a short summary of Jiří Gruša's life. There is also information about the latest news on our department's website.

Čtvrtletník Oddělení dějin kultury antitotalitního
zaměření (ODKAZ), číslo 1, ročník 2

Autoři textů: Barbara Day, Martin Fiala, Romana
Dominika Hrbatová, Jiří Müller, Petr Oslzlý, Lenka
Payne, Miroslav Pospíšil, Petra Pichlová

Moravské zemské muzeum, Hudcova 76, 612 00
Brno-Medlánky, e-mail: ppichlova@mzm.cz